QORTI KOSTITUZZJONALI

IMĦALLFIN

ONOR. IMĦALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
Aġent President
ONOR. IMĦALLEF TONIO MALLIA
ONOR. IMĦALLEF ANTHONY ELLUL

Seduta ta' nhar il-Ħamis, 22 ta' Ġunju, 2023.

Numru 2

Rikors numru 404/21/1 RGM

Ir-Repubblika ta' Malta

v.

Rosario Militello

1. L-Avukat tal-Istat appella mis-sentenza tal-Qorti Ċivili, Prim'Awla tat-18 ta' Novembru, 2021 (minn hawn 'l quddiem msejħa *"s-sentenza appellata"*) li biha wieġbet għar-riferenza li ordnat il-Qorti Kriminali fl-1 ta' Ġunju, 2021[1], b'dan il-mod: (i) illi s-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021, fl-ismijiet Ir-Repubblika

[1] Skont l-Art. 4(3) tal-Kap. 319 u l-Art. 46(3) tal-Kostituzzjoni.

ta' Malta v. Rosario Militello, li ċaħdet l-eċċezzjoni tal-akkużat dwar l-inamissibilità ta' l-istqarrija tiegħu, taf twassal sabiex iseħħ ksur tal-jedd fundamentali tiegħu għal smigħ xieraq; u (ii) għalhekk '*ma huwiex indikat li waqt il-proċess penali jsir użu mill-istqarrija mogħtija minn Rosario Militello'.*

2. L-Avukat tal-Istat jilmenta illi l-Ewwel Qorti marret oltre l-parametri tar-referenza li saritilha u li f'kull każ il-konklużjoni hi żbaljata.

Preliminari

3. L-isfond fattwali huwa s-segwenti:

3.1. F'Marzu tal-2014 il-pulizija kienet qiegħda tinvestiga persuni ta' nazzjonalità Taljana dwar allegat traffikar ta' droga *cannabis.* Fis-27 ta' Marzu, 2014, persuna ta' nazzjonalità Maltija (ċertu Aaron Sciortino) inqabad ħiereġ mir-residenza ta' l-akkużat Militello b'madwar kilo droga suspettata *cannabis grass*. Fis-6 ta' Mejju tal-istess sena nqabdet persuna oħra ta' nazzjonalità Maltija wara li kienet ħarġet mir-residenza tal-akkużat b'madwar żewġ kilogrammi droga suspettata *cannabis grass* u traċċi ta' trab abjad maħsub li hu kokajina. Dawn ikkoperaw mal-pulizija u anke taw xhieda ġuramentata fejn implikaw lill-akkużat;[2]

[2] Fol. 41 *et seq*.

3.2. L-investigazzjoni kompliet u fit-3 ta' Awwissu 2014 waranofsinhar arrestaw lil Rosario Militello ħdejn ir-residenza tiegħu. Ingħata s-soliti drittijiet u saret tfittxija fir-residenza tiegħu u minn fejn inqabdet is-somma ta' €8,000, *tablet* u sitt *mobile phones.* Minn hemm ittieħed il-kwartieri ġenerali tal-pulizija fejn ingħata d-drittijiet tiegħu bit-Taljan u ġie spjegat xi provi kellha kontrih il-pulizija, ossija xhieda ġuramentata u xi *footage*;[3]

3.3. Dak iż-żmien l-Artikolu 355AT tal-Kap. 9[4] kien jipprovdi li l-pulizija għandha tinforma lill-persuna li tkun arrestata u qed tinżamm taħt il-kustodja tal-pulizija illi, jekk hija hekk titlob, għandha titħalla kemm jista' jkun malajr tikkonsulta privatament ma' avukat, wiċċ imb'wiċċ jew bit-telefon, għal mhux aktar minn siegħa żmien qabel ma tiġi interrogata. L-akkużat għamel użu minn dak il-jedd u tkellem bit-telefon ma' Dr. Giannella De Marco;

3.4. L-għada, 4 ta' Awwissu, 2014, xi ħin filgħodu l-akkużat reġa' ġie muri l-*footage* tal-pulizija u fit-14:50 irrilaxxja stqarrija[5] fejn, wara li kkonferma li ngħata t-twissija bil-lingwa Taljana u li kien tkellem mal-avukat Dr. Giannella De Marco, fost dettalji oħra, ammetta l-involviment

---

[3] Fol. 54
[4] Kif emendat bl-Att III tal-2002 b' effett mill-10 ta' Frar 2010 skont l-Avviż Legali 35 tal-2010
[5] Fol. 60 *et seq*.

tiegħu fil-każijiet li ġie implikat fihom. Huwa ffirma dik l-istqarrija. Eżatt qabel il-firma tiegħu kkonferma li għamel l-istqarrija volontarjament u li nqrat lilu mit-traduttriċi Imelda Fede;

3.5. Fil-5 ta' Awwissu, 2015, Rosario Militello tressaq b'arrest quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Istruttorja fejn ġie akkużat talli fis-6 ta' Mejju, 2014 u fit-tliet xhur ta' qabel dik id-data (a) biegħ jew ittraffika l-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha, u (b) kellu fil-pussess tiegħu l-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha. Kien akkużat ukoll li fit-3 ta' Awwissu, 2014 u fl-erba' xhur ta' qabel, (c) kellu fil-pussess tiegħu il-pjanta *cannabis* kollha jew biċċa minnha bi ksur tal-artikoli tal-Kapitolu 101, u (d) kellu fil-pussess tiegħu d-droga kokaina;

3.6. Eventwalment inħareġ l-att ta' akkuża numru 3/2018;

3.7. Fis-27 ta' April, 2018, Militello ppreżenta nota ta' eċċezzjonijiet fejn *inter alia* eċċepixxa li l-istqarrija tiegħu m'hijiex ammissibbli *in vista* li ttieħdet mingħajr ma kellu l-assistenza ta' avukat. Dwar din l-eċċezzjoni, b'sentenza mogħtija fit-3 ta' Diċembru, 2019, il-Qorti Kriminali ddeċidiet hekk:

> *"Din il-Qorti tqis ghalhekk li filwaqt li ma hija bl-ebda mod tikkunsidra t-tehid tal-istqarrija minghajr presenza tal-Avukat bhala leziva tad-dritt ta' smigh xieraq, wara kollox din il-Qorti ma ghandha l-ebda kompetenza biex tikkunsidra jew tiddeciedi dan, tqis izda illi gialadarba l-proceduri ghadhom ma ntemmux anzi ghadu ser jinstema' l-guri, u stante li l-kontenut tal-istqarrija rilaxxata fl-erbgha*

(4) ta' Awissu tas-sena elfejn u erbatax (2014) jista' jkollha impatt fuq il-process kriminali, ma jkunx ghaqli jekk l-istqarrija tal-akkuzat li ttiehdet minghajr il-prezenza ta' Avukat tinzamm fil-process u cioe' li jkollha valur probatorju b'riskju li l-process ikollu jithassar wara li jintemm jew li aktar il-quddiem l-istqarrija tigi sfilzata wara li l-provi jkunu maghluqa bi pregudizzju ghal partijiet kollha.

Ghalhekk din il-Qorti hija tal-fehma li minkejja li l-izvillup gurisprudenzjali jaghti x'jifhem li sabiex jigi deciz jekk kienx hemm vjolazzjoni tad-dritt tas-smiegh xieraq irid jittiehed kont tal-process kollu u ghalhekk il-fatt wahdu li stqarrija tkun ittiehdet minghajr il-prezenza tal-Avukat illum il-gurnata qieghed jigi interpretat bhala li ma jfissirx awtomatikament li jkun hemm lezjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq, gialadarba dan il-guri ghadu ser jibda jinstema' din il-Qorti hija tal-fehma fl-interess tal-gustizzja u l-integrita tal-process, ghandha tordna l-isfilz tal-istqarrija rilaxxata mill-akkuzat.

[...]

Din il-Qorti gialadarba l-istqarrija rilaxxata mill-akkuzat sejra tigi sfilzata, sejra ukoll tiskarta kwalunkwe referenza ghal kontenut tal-istess stqarrija jew ghal kwalunkwe haga li l-akkuzat setgha qal matul l-investigazzjoni minghajr il-prezenza ta' Avukat. Ghalhekk l-ewwel parti tal-ewwel ecccezzjoni li taqra 'L-inammissibilita' ta' l-istqarrija ta' l-esponent u kull dikjarazzjni ohra li seta' ghamel lill-pulizija in kwantu ttiehdu minghajr ma kellu l-assistenza ta' avukat' qieghda tigi milquha."

3.8. L-Avukat Ġenerali appella u talab lill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) sabiex:

"tħassarha u tirrevokaha f'dik il-parti fejn laqgħat in parte l-ewwel eċċezzjoni u ordnat l-isfilz tal-istqarrija datata l-erbgħa (4) ta' Awwissu tas-sena elfejn u erbatax (2014) kif ukoll dik il-parti fejn ddikjarat bħala inammissibbli kwalunkwe dikjarazzjoni magħmula mill-akkużat fl-istadju tal-investigazzjoni mingħajr il-presenza tal-avukat u sussegwentement tgħaddi sabiex tiddisponi mill-materja in kwistjoni skond il-liġi u dan fl-aħjar interess u għar-retta amministrazzjoni tal-ġustizzja."

3.9. B'sentenza mogħtija fis-27 ta' Jannar, 2021, il-Qorti tal-Appell Kriminali laqgħet l-appell tal-Avukat Ġenerali u dan wara li għamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet:

"17. [...] il-Qorti hija wkoll tal-fehma illi f'dan l-istadju bikri tal-proċeduri fejn il-proċess penali għad irid jinstema' mill-qorti kompetenti ma jistax jingħad jekk il-kriterji indikati fil-kaz Beuze ġewx segwiti. Ukoll għaliex, kif tajjeb stqarret l-Ewwel Qorti, la dik il-Qorti u lanqas din il-Qorti ma għandhom funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma għandhomx il-poter jistħarrġu f'dan l-istadju, jekk tkunx seħħet xi vjolazzjoni tad-drittijiet fondamentali tal-persuna akkużata jew jekk potenzjalment dan jistax iseħħ, iktar u iktar f'dik is-sitwazzjoni fejn xi forma ta' assistenza legali tkun ġiet mogħtija. Ma tistax il-Qorti ta' kompetenza penali tiddeċiedi a priori illi tiskarta prova li f'dan l-istadju għadna valur probatorju, bil-fatt waħdu illi fiż-żmien li l-persuna akkużata tkun ġiet interrogata ma kellhiex il-jedd ikollha l-avukat preżenti magħha waqt it-teħid tal-istqarrija. Dan għaliex skont l-imsemmija pronunzjamenti dan n-nuqqas ma jwassalx awtomatikament għal leżjoni tal-jedd tagħha għal smigħ xieraq, meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderieġi il-qrati domestiċi jindagaw jekk il-proċeduri fl-intier tagħhom kienux ġusti fil-konfront tal-akkużat, bit-test allura li jrid jiġi segwiet fuq iż-żewġ binarji surriferiti.

18. Illi dak li kellha tagħmel l-Ewwel Qorti, allura, kien illi, mogħnija bil-provi diġà ikkumpilati, abbażi tat-test imfassal fil-każ Beuze, tistħarreġ b'mod preliminari (u dan mingħajr ma tesprimi ruħha fil-mertu, billi dak jispetta biss l-imħallfin tal-fatt) jekk il-kriterji stabbiliti f'din id-deċiżjoni ġewx imħaddna u allura jekk bil-fatt illi l-appellat ma kellux avukat preżenti miegħu meta ġiet rilaxxata dik l-istqarrija setax f'dan l-istadju tal-proċeduri vvizja dik il-prova mill-aspett tad-dritt penali.

[...]

21. Magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet u billi d-difiża qed issejjes l-eċċezzjoni tagħha dwar l-inammissibilita ta' l-istqarrija ta' l-akkużat mhux fuq xi regola penali tal-evidenza li teskludi dik il-prova, peress li l-istess stqarrija kienet konformi mal-liġi penali viġenti dak iż-żmien, iżda fuq l-allegata leżjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea jekk isir użu minn dik l-istqarrija fil-ġuri, ma jirriżultax illi f'dan l-istadju tal-proċeduri l-imsemmija prova għandha tiġi skartata billi mhuwiex nieqes il-valur probatorju tagħha ġaladarba ma hemm ebda regola li qed teskludi l-ammissjoni ta' l-istess. Dan ifisser għalhekk illi f'dan l-istadju tal-proċeduri ebda prova oħra marbuta ma' din l-istqarrija ma għandha tiġi estromessa mill-atti.

23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Ġenerali jistħoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef togat għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil ġurati dwar il-valur probatorju ta' l-istqarrija rilaxxati mill-akkużat jekk jirrizulta illi dawn ma ttieħdux skont il-liġi, jew jekk javveraw irwieħhom dawk iċ-ċirkostanzi elenkati fil-linji gwida stabbiliti fid-deċiżjoni Beuze hawn fuq iċċitata. Fuq kollox, għall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tiegħu

li jitlob reviżjoni tal-verdett u s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' ħtija fil-konfront tiegħu."

3.10. B'rikors tas-27 ta' April, 2021, Militello talab lill-Qorti Kriminali tagħmel referenza preliminari lill-Qorti Ċivili, Prim'Awla sabiex tiddeċiedi jekk is-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali tas-27 ta' Jannar, 2021, tilledix id-dritt tiegħu għal smigħ xieraq u dan wara li, fl-istess jum li ngħatat, il-Qorti Kostituzzjonali tat sentenza fl-ismijiet Morgan Omorah v. L-Avukat Ġenerali fejn idderiġiet lill-Qorti Kriminali sabiex fil-kawża The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah ma tippermettix l-użu tal-istqarrija li Izuchukwu Morgan Onourah ta lill-pulizija bħala prova;

3.11. Fl-1 ta' Ġunju, 2021, il-Qorti Kriminali tat is-segwenti digriet:

"Ghalhekk il-Qorti, filwaqt li tirreferi ghal konsiderazzjonijiet kollha maghmulha, qieghda tilqa' t-talba tar-rikorrenti sabiex issir referenza kostituzzjonali stante li jesisti stat ta' incetezza legali dwar l-prova li ghandu jkun hemm b'statement li gie rilaxxjat fl-assenza ta' assitenza legali, meta ir-regola ta' inferenza kienet parti mill-ligi tal-pajjiz u ghalhekk qiegħda tissospendi l-prosegwiment tas-smigh tal-kaz, tiddiferixxi l-kawza sine die u tirreferi l-atti lill-Onorabbli Prim' Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) sakemm ikun hemm esitu finali dwar din ir-referenza."

3.12. B'sentenza mogħtija fit-18 ta' Novembru, 2021 (Sede Kostituzzjonali), hawn appellata, il-Qorti Ċivili, Prim'Awla ddeċidiet hekk:

"a. Twieġeb għall-kwestjoni riferita lilha mill-Qorti Kriminali bis-sentenza preliminari tagħha tal-1 ta' Ġunju 2021, billi ssib illi s-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali (sede Superjuri) mogħtija fis-27 ta' Jannar 2021 fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta vs. Rosario Militello taf twassal sabiex iseħħ ksur tal-jedd fundamentali ta' Rosario Militello li jkollu smigħ xieraq kif sanċit taħt l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-

Artikolu 6 tal-Konvenzjoni. In vista ta' dan, il-Qorti tqis li ma huwiex indikat li waqt il-proċess penali jsir użu mill-istqarrija mogħtija minn Rosario Militello.

b. Tordna lir-Reġistratur jgħaddi lura l-atti lill-Qorti Referenti.

Bl-ispejjeż a karigu tal-Avukat tal-Istat."

4. Biex waslet għal dik id-deċiżjoni, l-Ewwel Qorti *inter alia* qalet:

"Din hija l-linja ta' ħsieb li l-Qorti Kostituzzjonali kienet qiegħda tadotta fil-perjodu meta l-Qorti tal-Appell Kriminali għaddiet sabiex tat is-sentenza tagħha u dan huwa muri mhux biss minn din is-sentenza iżda minn għadd ta' sentenzi oħra. Il-fatt waħdu li l-interrogazzjoni ma saritx fil-presenza ta' avukat m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq jew sabiex jitqies li dik l-istqarrija m'għandhiex valur probatorju. Hija l- istqarrija li fiha ammissjoni għal uħud jew għar-reati kollha li m'għandhiex ikollha valur probatorju jew li l-użu tagħha jista' jwassal għal ksur tal-jedd fundamentali.

***Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** jagħmilha ċara li l-jedd ta' smigħ xieraq fil-qafas ta' proċeduri kriminali jiddependi minn akkuża li tkun qiegħda tinstema' minn qorti indipendenti u imparzjali mwaqqfa b'liġi. Dan l-artikolu ġie mfisser mill-qrati tagħna bħala li japplika biss fejn ikun inbeda proċediment quddiem qorti li, fl-għeluq ta' dak il-proċediment, tista' tasal biex tagħti deċiżjoni li tiddetermina l-ħtija jew in-nuqqas ta' ħtija tal-persuna akkużata.*

*Fid-dawl taċ-ċirkostanzi li fuqhom ir-rikorrent jibni l-każ tiegħu tal-lum, għandu joħroġ ċar li dawn jirreferu għal qagħda li kienet teżisti qabel ma r-rikorrent kien imqar tressaq quddiem qorti biex iwieġeb għal akkuża magħmula kontrih. F'każ bħal dak, id-dispożizzjonijiet tal-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ma jkunux għadhom applikabbli. Madankollu, in linea ma' dak li ngħad mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza **Malcolm Said vs. Avukat Ġenerali et** (Rik Kost 74/2014) fl-24 ta' Ġunju 2016 ma jfissirx li dak li jkun sar qabel ma r-rikorrent ikun ġie akkużat ma jistax jolqot, bi preġudizzju għalih, dak li jiġri wara li jiġi akkużat. Għalhekk jekk it-teħid tal-istqarrija jkun sar bi ksur tad-drittijiet tar- rikorrent, il-vjolazzjoni ma sseħħx daqstant bil-fatt li tkun ittieħdet l-istqarrija meta l-attur kien għadu qed jiġi investigat, iżda bil-fatt li fil-kors tal-proċediment fejn ikun ġie akkużat isir użu mill-istqarrija kontra l-akkużat.*

*Min-naħa l-oħra ai termini ta' l-**Artikolu 6 tal-Konvenzjoni** jista' jsir stħarriġ ta' ksur ta' jedd għal smigħ xieraq sa minn qabel mal-każ jitressaq għal smigħ quddiem qorti, jekk kemm-il darba jintwera li l-proċediment x'aktarx ikun serjament kompromess b'xi nuqqas ta'*

tħaris fi stadju bikri ta' xi wieħed mid- dispożizzjonijiet ta' dak l-artikolu. Illum il-ġurnata ma għad fadal l-ebda dubju li, għall-finijiet tal-Artikolu 6 (3) tal-Konvenzjoni, il-jedd li wieħed ikun mgħejjun minn avukat magħżul minnu nnifsu jew imqabbad għalih b'xejn meta ma jkollux minn fejn iħallas avukat, jibda jgħodd sa minn qabel is-smigħ proprju tal-każ kriminali, u ċioe japplika minn meta l-persuna tkun għadha miżmuma b'suspett ta' twettiq ta' reat jew waqt l-istħarriġ tal-istess reat u qabel ma jkunu nħarġu akkużi speċifiċi kontra tagħha, diment li ma jkunx hemm raġunijiet tajbin li żżomm lill-akkużat milli jikkonsulta ma' avukat. Taħt din il-kappa ġeneralment jaqgħu sitwazzjonijiet ta' emerġenza. Hija l-awtorità pubblika li trid turi li kien hemm raġuni tajba biex iċċaħħad lil persuna milli tkun mgħejjuna minn avukat u kif ukoll li dik il-persuna tassew u mingħajr theddid irrinunzjat għal dak il-jedd.

Fil-każ odjern ma jirriżultax li kien hemm xi raġunijiet hekk serji u partikolari (li l-QEDB tiġborhom taħt il-kliem 'compelling reasons') li jċaħħdu lir-rikorrent milli jkun assistiet minn avukat waqt li kien qed jagħti l-istqarrija. Ir-raġuni waħdanija li dan ma sarx jirriżulta li kienet li, dak iż-żmien, il-liġi ma kinitx tħalli li persuna fil-qagħda tar-rikorrent setgħet titlob dik l-għajnuna. Però kif spjegat taħt il-ġurisprudenza kwotata aktar 'l fuq, m'għadux il-każ li jista' jingħad li l-fatt waħda li l-liġi ma kinitx tippermetti l-assistenza t'avukat, iwassal sabiex awtomatikament jinstab li hemm ksur tal-jedd kif imħares taħt l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Taħt dan l-artikolu, il-QEDB fil-każ Beuze v. Belgium għamlet lista ta' fatturi li għandhom jiġu meqjusa. Dawn il-fatturi, fil-każ in eżami diġà ġew meqjusa mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza tagħha tas- 27 ta' Jannar 2021.

Minn dak l-eżerċizzju li għamlet il-Qorti tal-Appell Kriminali intwera li għalkemm huwa minnu li l-istqarrija ngħatat b'mod volontarju mill-akkużat, f'dik l-istqarrija Militello ammetta għar-reati li huwa tressaq fuqhom quddiem il-Qorti, apparti l-fatt ukoll li l-mertu tal-proċeduri kriminali ser jiġi deċiż minn ġurati.

Il-Qorti ser tadotta il-linja meħuda mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet ***Morgan Onuorah vs. Avukat tal-Istat*** *(Rik Kost 176/2019) fejn ordnat l-isfilz tal-istqarrija mill-proċess kriminali wara li ħadet kont tal-fatt li "huma l-ġurati li jagħmlu l-apprezzament tal-provi u l-verdett ma jkunx fih motivazzjoni. Għalhekk jeżisti l-periklu ċar li l-ġurati jibbażaw id-deċiżjoni tagħhom fuq dik il-prova" u li "l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali."*

In vista ta' dan l-insenjament din il-Qorti tikkonkludi li s-sentenza tal-Qorti tal- Appell Kriminali, taf twassal sabiex iseħħ il-ksur tal-jedd fundamentali tar- rikorrent sanċit taħt l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u tal-Artikolu 6 tal- Konvenzjoni meta ordnat li l-istqarrija tibqa fil-proċess hekk meta ġie meqjus mill-Qorti Kostituzzjonali li m'għandux jitħalla jsir użu minn stqarrija li tista' tikkawża preġudizzju irrimedjabbli.

> *Din il-Qorti tikkonkludi għalhekk li hemm periklu ċar li l-ġurati jagħmlu użu u jibbażaw id-deċiżjoni tagħhom fuq l- ammissjoni li hemm fl-istqarrija mogħtija mill-akkużat meta ma kienx assistit minn avukat".*

5. Permezz tar-rikors tal-appell preżentat fid-29 ta' Novembru, 2021, l-Avukat tal-Istat jilmenta illi l-Ewwel Qorti eżorbitat mill-parametri tar-referenza u li f'kull każ għamlet apprezzament ħażin tal-liġi u tal-fatti. Talab għalhekk lil din il-Qorti:

> *"tirrevoka u tannulla s-sentenza fl-ismijiet premessi mogħtija mill-Qorti Ċivili Prim Awla nhar it-18 ta' Novembru 2021 stante li ma ġiex vjolat l-jedd għal smigħ xieraq kontemplat fl-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u fl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra Rosario Militello."*

6. L-appellat ma weġibx iżda għamel is-sottomissjonijiet tiegħu quddiem din il-Qorti fl-udjenza tat-12 ta' Jannar, 2023.

<u>Konsiderazzjonijiet.</u>

7. Permezz tal-ewwel aggravju l-Avukat tal-Istat jilmenta illi l-Ewwel Qorti ħarġet 'il barra mill-parametri tar-referenza meta: (i) kkonkludiet illi s-sentenza tas-27 ta' Jannar, 2021 tista' twassal għall-vjolazzjoni tal-jedd għal smigħ xieraq tal-appellat; u (ii) bħala rimedju ordnat li ma jsirx użu mill-istqarrija mogħtija minnu. Isostni iżda li l-kwistjoni li tqajmet quddiem il-Qorti Kriminali kienet jekk hemmx stat ta' inċertezza minħabba sentenzi kunfliġġenti mill-Qrati Maltin. Jikkontendi għalhekk li l-Ewwel Qorti kellha tillimita ruħha biex tiddetermina biss jekk verament teżistix tali inċertezza u, fl-affermattiv, jekk dak il-fatt jiksirx il-jedd invokat mill-appellat.

8. It-talba li saret mill-akkużat lill-Qorti Kriminali fis-27 ta' April, 2021, kienet:

> *"sabiex tirreferi din il-kwistjoni lil Prim Awla tal-Qorti Civili (sede Kostituzzjonali) sabiex jigi deciz* ***jekk id-deciżjoni tal-Qorti tal-Appelli Kriminali fl-ismijiet Ir-Repubblika ta Malta vs Rosario Militello moghtija fis-27 ta' Jannar 2021*** *– in kwantu ddikjarat li l-istqarrija tieghu maghmula minghajr il-presenza tal-Avukat, kwalunkwe dikjarazzjoni maghmula fl-istadju ta l-investigazzjoni minghajr il-presenza tal-Avukat u kwlankwe refernza ghall-kontenut ta l-sitqarrija u ghal dak li seta qal minghajr il-presenza ta l-Avukat huma ammissibli –* ***tiksirx d-dritt tieghu ghal smigh xieraq kif sancit mill-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja mill-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta'****."* (enfasi tal-Qorti)

9. B' digriet mogħti fl-1 ta' Ġunju, 2021, il-Qorti Kriminali (minn hawn il-quddiem imsejjħa l-*"Qorti referenti"*) iddeċidiet billi:

> *"****tilqa' t-talba tar-rikorrenti*** *sabiex issir referenza kostituzzjonali* ***stante li*** *jesisti stat ta' incetezza legali dwar l-prova li ghandu jkun hemm b'statement li gie rilaxxjat fl-assenza ta' assitenza legali, meta ir-regola ta' inferenza kienet parti mil-ligi tal-pajjiz u ghalhekk qeda tissospendi l-prosegwiment tas-smigh tal-kaz, tiddiferixxi l-kawza sine die u tirreferi l-atti lill-Onorabbli Prim' Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) sakemm ikun hemm esitu finali dwar din ir-referenza."*
> (enfasi tal-Qorti)

10. Il-Qorti Kriminali laqgħet it-talba tal-akkużat, f'liema talba hemm id-domanda li l-akkużat ried li dik il-qorti tirreferi lill-Qorti Ċivili, Prim'Awla. Ir-referenza li għamlet l-Ewwel Qorti għall-istat ta' inċertezza legali dwar il-prova ta' stqarrija li jkun ta akkużat fl-istadju meta jkun għadu suspettat, kienet ir-raġuni li wasslet lill-Qorti Kriminali sabiex tordna referenza.

11. L-Ewwel Qorti wieġbet dik id-domanda bis-sentenza u kkonkludiet illi s-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) mogħtija fis-27 ta' Jannar, 2021, fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta v. Rosario Militello taf twassal sabiex iseħħ ksur tal-jedd fundamentali ta' Rosario Militello li jkollu smigħ xieraq kif protett taħt l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Wieġbet ukoll illi, *in vista* ta' dan, ma huwiex indikat li waqt il-proċess penali jsir użu mill-istqarrija li Rosario Militello ta lill-pulizija.

12. Fiċ-ċirkostanzi tiċħad l-ewwel aggravju.

13. Fit-tieni aggravju l-Avukat tal-Istat jilmenta illi dak deċiż mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza tas-27 ta' Jannar, 2021, ma jiksirx il-jedd għal smigħ xieraq. Jisħaq li din il-Qorti stess f'diversi sentenzi rrikonoxxiet li n-nuqqas ta' assistenza legali ma jwassalx awtomatikament għal tali ksur iżda għandhom jiġu applikati żewġ testijiet: (i) jekk kienx hemm *compelling reasons*; u (ii) jekk il-proċeduri kienux *overall fair* skont il-kiterji enunċjati f' Beuze v. Belgium u Farrugia v. Malta. Jgħid li f'dan il-każ l-appellat ikkomunika mal-avukat ta' fiduċja tiegħu qabel ma rrilaxxja l-istqarrija in kwistjoni, u għalhekk, il-fatt li f' dik l-istqarrija inkrimina ruħu juri li ngħatat volontarjament. B'referenza għas-sentenzi ta' Briegel Micallef v. Avukat Ġenerali u r-Repubblika ta' Malta v. Martin Aiello iżid li

kull każ għandu l-fattispeċe tiegħu. Jaqbel għalhekk mad-deċiżjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) tas-27 ta' Jannar, 2021.

14. Il-motivazzjoni fis-sentenza li tat il-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021, kien dan:

> *"9. ... huwa fatt inkontestat illi l-akkużat Rosario Militiello rrilaxxa stqarrija lill-pulizija investigattiva nhar il-4 ta' Awwissu 2014 u dan wara illi tħalla jikkomunika permezz tat-telefon mal-avukat tal-fiduċja tiegħu Dr.Giannella Demarco. Waqt it-teħid ta' l-istqarrija imbagħad kien hemm l-interpretu Imelda Fede preżenti miegħu li kienet qed tassistieh fit-traduzzjoni mill-lingwa Maltija għal dik Taljana sabiex b'hekk l-akkużat kien qed jifhem dak li kien qed jiġi mistoqsi. L-akkużat xorta waħda, madanakollu, jqies illi din l-istqarrija hekk rilaxxata mingħajr il-garanziji kollha li llum il-ġurnata tipprovdi l-liġi ma għandha ikollha ebda valur probatorju u dan għaliex jista' jiġi mittiefes il-jedd tiegħu għal smigħ xieraq.*
>
> *...*
>
> *12. Illi l-Qorti tistqarr minnufih u mingħajr tlaqliq illi l-Avukat Ġenerali għandu raġun fil-lanjanza minnu miġjuba 'il quddiem. Illi jibda biex jingħad, kif diversi drabi affermat mill-qrati fir-rigward tal-principju regolatur dwar l-ammissibilita' ta' prova fil-proċess penali, illi hija prassi adottata mill-ġurisprudenza illi prova ma titqiesx li hija inammissibbli sakemm ma jkunx hemm xi dispożizzjoni espressa tal-liġi li tippreikludi l-ammissjoni ta' dik il-prova. ...*
>
> *13. ... Din ir-regola hija mfassla, kif tajjeb jindika l-Avukat Ġenerali fl-artikolu 658 tal-Kodiċi Kriminali*[6]*.*
>
> *14. ... Illi fiż-żmien meta ġiet rilaxxata l-istqarrija mill-appellat kien hemm dritt, għalkemm wieħed iktar ristrett, tal-persuna suspettata biex tikkonferixxi mal-avukat tal-fiduċja tagħha fil-ħin preċedenti l-interrogatorju mill-pulizija. Dan id-dritt ġie lilu konċess biex b'hekk l-istqarrija sussegwentement rilaxxata, hija in konformita' mal-liġi viġenti f'dak iż-żmien ... Illum fid-dawl tal-iżviluppi legali u ġurisprudenzjali, madanakollu, ma jistax jiġi ritenut li dwar dawn l-istqarrijiet tapplika xi regola esklużjonarja ta' dritt penali proċedurali li tirrendi dawk l-istqarrijiet inammissibbli, għaliex dawn kienu konformi mal-liġi penali viġenti fiż-żmien relevanti.*

---

[6] Kull ħaġa li imputat jew akkużat jistqarr, kemm bil-miktub,b'mezzi awdjoviżwali jew b'mezzi oħra, tista' tittieħed bi prova kontra jew favur min, skont kif ikun il-każ, ikun stqarrha, kemm-il darba jinsab li din il-konfessjoni ġiet magħmula minnu volontarjament u ma ġietx imġiegħla jew meħuda b'theddid jew b'biża', jew b'wegħdiet jew bi twebbil ta' vantaġġi.

...

19. Illi minn eżami li għamlet din il-Qorti tal-atti kumpilatorji jemerġi illi l-appellat qiegħed jiġi mixli li ttraffika d-droga f'żewġ okkażjonijiet separati. Jiġi interrogat u jammetti l-involviment tiegħu. Ma kienx persuna vulnerabbli (jew għall-inqas prova f'dan is-sens sa issa ma hemmx) u seta' jifhem in-natura tal-akkużi li kienu qed jiġu lilu addebitati b'interpretu tassistieh tul-interrogazzjoni. Il-Prosekuzzjoni mbagħad tressaq diversi xhieda kemm diretti kif ukoll ċirkostanzjali sabiex tissostanzja dawn l-akkużi ta' traffikar u pussess aggravat ta' droga, b'mod ewlieni x-xiehda ġuramentata ta' ċertu Aaron Sciortino li allegatament xtara id-droga minn għand l-appellat, liema xhud imbagħad iddepona viva voce quddiem il-qorti istruttorja fil-15 ta' Marzu 2016. Mhux biss iżda l-appellat jiġi interċettat mill-pulizija wara li dawn jibdew jagħmlu l-għassa fuqu u josservaw il-movimenti tiegħu. Mill-pussess ta' l-appellat inoltre ġew elevati ammont ta' flus kontanti, diversi telefowns ċellulari u apparat elettroniku ieħor li kollha ġew eżaminati mill-esperti tal-Qorti Dr. Martin Bajada u Dr. Stephen Farrugia Sacco. Dan ifisser allura illi l-istqarrija ta' l-appellat mhijiex l-uniku prova li l-prosekuzzjoni bi ħsiebha tressaq biex tissostanzja l-akkużi miġjuba kontra l-appellat.

...

23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Ġenerali jistħoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef togat għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil ġurati dwar il-valur probatorju ta' l-istqarrija rilaxxati mill-akkużat jekk jirrizulta illi dawn ma ttieħdux skont il-liġi, jew jekk javveraw irwieħhom dawk iċ-ċirkostanzi elenkati fil-linji gwida stabbiliti fid-deċiżjoni Beuze hawn fuq iċċitata. Fuq kollox, għall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tiegħu li jitlob reviżjoni tal-verdett u s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' ħtija fil-konfront tiegħu."

15. Huwa fatt li fl-istess ġurnata li ngħatat is-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali fil-konfront ta' Militello, din il-Qorti tat is-sentenza <u>Morgan Onuorah v. L-Avukat tal-Istat</u> (176/2019 FDP). F'dak il-każ, bħal dak odjern:

15.1. il-kwistjoni kienet jekk l-istqarrijiet li ttieħdu mingħajr il-preżenza tal-avukat għandhomx jintużaw fil-kawża kriminali kontra Onuorah;

15.2. il-liġi kienet biss tagħti l-jedd lis-suspettat li jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni (emenda li saret bl-Att III tal-2002 u daħlet fis-seħħ fl-10 ta' Frar, 2010);

15.3. fil-bidu tal-istqarrija kien hemm miktub li s-suspettat ma kien obbligat igħid xejn u li dak li jgħid jista' jinġieb bi prova (fil-każ ta' Onuorah tniżżel ukoll li seta' jsir inferenza mis-silenzju tiegħu);

15.4. l-istqarrija ta' Onuorah kien fiha ammissjonijiet għal xi wħud mir-reati li kien akkużat li wettaq fl-att tal-akkuża;

15.5. Onuorah kellu jgħaddi ġuri;

15.6. Onuorah ressaq eċċezzjoni speċifika dwar l-allegata inammissibilità tal-istqarrija tiegħu (għalkemm tressqet tard);

15.7. il-ġuri kien għad irid isir u għalhekk ma kienx possibbli li jsir ġudizzju dwar jekk il-proċeduri kriminali kinux xierqa meta tikkunsidrahom fit-totalità tagħhom; u

15.8. l-apprezzament tal-provi kellu jsir minn ġurati u l-verdett ma kienx se jkun fih motivazzjoni bil-periklu li l-ġurati jibbażaw id-deċiżjoni tagħhom fuq l-isqarrija tiegħu.

16. F'dik is-sentenza din il-Qorti qalet hekk:

> *"26. Kif diġa` issemma, il-fatt waħdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiduċja tal-attur m'huwiex biżżejjed sabiex jagħti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigħ xieraq. Madankollu l-użu ta' dik l-istqarrija fil-proċeduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkużat biha, taf twassal sabiex iseħħ dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-ġurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l-istess insenjament.*
>
> *27. Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura adversarial tal-kawża kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taħt arrest. Fis-sentenza riċenti Mehmet Zeki Celebi v. Turkey (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tisħaq:*
>
> > *"57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)".*
>
> *28. Irrispettivament taqbilx mar-raġunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-ġurisprudenza kienet ċara meta ngħatat is-sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-pulizija kienet difett proċedurali. Dan għalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat-13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber għamlet enfażi fuq l-'overall fairness' tal-proċeduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess qorti kompliet tiċċara kif kellu jiġi applikat dak il-prinċipju.*
>
> *29. Fl-aħħar mill-aħħar il-qrati domestiċi ma jistgħux jippermettu li f'proċeduri kriminali li għadhom pendenti jitħallew stqarrijiet li jkunu saru fl-assenza ta' avukat u li l-QEDB ilha tiddeskrivih bħala difett proċedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-proċess*

*kriminali kollu. Illum il-ġurnata hi l-istess Qorti Kriminali li qiegħda taddotta din il-posizzjoni f'deċiżjonijiet preliminari li qegħdin jingħataw (hekk per eżempju **r-Repubblika ta' Malta v. Rosario Sultana** deċiżjoni tat-23 ta' Settembru 2020 u **r-Repubblika ta' Malta v. Rosario Militello** tat-3 ta' Diċembru 2019).*

30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaġġornaw ruħhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma jistennewx sal-2016 sabiex jintroduċu disposizzjoni fil-Kodiċi Kriminali li s-suspettat għandu jedd għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil-kustodja tal-pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT talKodiċi Kriminali), li fost miżuri oħra assigurat id-dritt tas-suspettat għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-pulizija.

Għal dawn il-motivi tiċħad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proċeduri kriminali The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah (att ta' akkuża numru 11/2015) ma tippermettix l-użu bħala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta waqt li kien fil-kustodja tal-pulizija.

Spejjeż tal-appell jinqasmu nofs bin-nofs bejn il-partijiet, filwaqt li l-ispejjeż tal-ewwel Qorti jibqgħu l-istess."

17. L-istess kienet id-deċiżjoni ta' din il-Qorti fi-każ ta' Clive Dimech v. Avukat Ġenerali mogħtija ukoll fis-27 ta' Jannar, 2021 (175/2019 GM). Għalkemm f'dak il-każ l-istqarrija ta' Dimech lill-pulizija ma kinitx inkriminanti billi għal kull domanda li saritlu qal *'ma nweġibx'*, *in linea* ma' dak deċiż fis-sentenzi fl-ismijiet Christopher Bartolo v. Avukat Ġenerali et tal-5 ta' Ottubru, 2018 u Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella tal-14 ta' Diċembru, 2018, din il-Qorti xorta dderiġiet lill-Qorti Kriminali sabiex fil-kawża kriminali Ir-Repubblika ta' Malta v. Clive Dimech (att ta' akkuża numru 12/2017) ma jsirx użu mill-istqarrija bħala prova.

18. Ftit xhur wara din il-Qorti tat ukoll is-sentenza fl-ismijiet Briegel Micallef v. L-Avukat Ġenerali (101/19/1 AF) tat-30 ta' Ġunju, 2021. Dak iżda kien każ fejn l-istqarrija lill-pulizija ngħatat qabel id-dħul fis-seħħ tal-emendi li saru bl-Att III tal-2002 u fejn diġa' kien hemm sentenza tal-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali li sabet lil Micallef ħati tal-akkużi u kkundannatu għal erba' snin u nofs priġunerija u multa ta' ħamest elef ewro (€5,000). Pendenti appell lill-Qorti tal-Appell Kriminali, saru proċeduri kostituzzjonali u din il-Qorti qalet hekk:

> *"7. ... l-użu f'proċeduri Kriminali ta' stqarrija minn suspettat mingħajr ma jkun assistit minn avukat, dak il-fatt waħdu ma jwassalx għall-ksur tal-jedd fundamentali għal smigħ xieraq. Kull każ għandu ċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu. Kif sewwa qalet l-ewwel Qorti jrid jiġi kkunsidrat il-proċess fit-totalita' tiegħu ...*
>
> *8. F'dan il-każ m'hemmx dubju li fl-istqarrija li l-attur ta lill-pulizija fis-6 ta' Ġunju, 2006, qal fatti li jinkriminawh ...*
>
> *9. Diġa' hemm sentenza tal-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, iżda għad hemm appell pendenti. Minn dik is-sentenza hu evidenti li s-sejbien ta' ħtija kien ibbażat fuq provi oħrajn ... Dan apparti li mill-istqarrija stess jirriżulta li l-attur kien ingħata t-twissija li għandu jedd li ma jitkellimx u li dak li jgħid jista' jinġieb bi prova.*
>
> *10. Dan ma kienx każ fejn id-deċiżjoni ta' kundanna fl-ewwel stadju kienet determinata fuq l-istqarrija li l-akkużat ta lill-pulizija mhux fil-preżenza ta' avukat, fi stadju ta' investigazzjoni. Lanqas mhu każ fejn hemm prova li l-istqarrija inġabret b'mod illegali u kontra r-rieda tal-attur.*
>
> *11. Il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali presjeduta minn Maġistrat, iddeċidiet il-kawża Kriminali wara li semgħet il-provi kollha u għalhekk kienet fl-aħjar pożizzjoni sabiex tiddeċiedi l-kawża fil-meritu. Dan lanqas mhu każ fejn il-meritu tal-kawża Kriminali ser jiġi determinat minn ġurati. F'dan il-każ hemm sentenza ta' Qorti u fiha hemm ir-raġunijiet ta' x'wassalha sabiex issib lill-attur ħati. Każ fejn l-attur u x-xhud Ayling, ix-xhud prinċipali tal-prosekuzzjoni, xehedu viva voce quddiem dik il-Qorti għal iktar minn darba. Għalhekk il-Qorti kienet f'pożizzjoni sabiex tqis liema verżjoni li ngħatat quddiemha kienet l-iktar kredibbli, irrispettivament ta'*

> *x'setgħu qalu lill-pulizija fl-istadju talinvestigazzjoni. Dan wara li quddiem il-Qorti tal-Maġistrati l-appellant ingħata kull opportunita` li jressaq il-provi li ried u jagħmel kontro-eżamijiet ta' xhieda tal-prosekuzzjoni.*
>
> *12. Rilevanti wkoll hu li l-Qorti tal-Maġistrati fis-sentenza kkunsidrat jekk l-istqarrija kinitx ittieħdet bi pressjoni jew theddid. Eżerċizzju li faċilment jista' jerġa' jsir quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali."*

19. Ġie mbagħad iċċarat illi:

> *"13. Hu minnu li din l-istess Qorti f'sentenzi oħrajn qalet li jkun floku li stqarrija li jkun ta imputat titneħħa mill-proċess tal-proċeduri Kriminali sabiex jiġi żgurat li ma jkunx hemm periklu li eventwalment isiru proċeduri Kostituzzjonali li jistgħu jwasslu biex jiġi annullat proċess sħiħ. Madankollu, filwaqt li hemm ukoll sentenzi fejn din il-Qorti għamlet sempliċement rakkomandazzjoni, wieħed irid jiftakar li kull każ għandu ċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu. F'dan il-każ partikolari diġa' hemm sentenza tal-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali. Ċirkostanza li ma kinitx teżisti f'każijiet oħra li ddeċidiet dwarhom din il-Qorti. Ovvjament dak l-apprezzament ser jiġi mistħarreġ mill-Qorti tal-Appell Kriminali.*
>
> *14. Wara li qieset iċ-ċirkostanzi tal-każ in eżami l-Qorti m'għandhiex dubju li bil-fatt li l-istqarrija tal-attur tibqa' fl-atti, mhijiex ser taffetwa l-overall fairness tal-proċeduri Kriminali li llum hemm pendenti fil-Qorti tal-Appell Kriminali. Kif rajna dik l-istqarrija mhijiex l-unika prova kontra l-attur, apparti l-fatt li l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tqis ukoll għandhiex mis-sewwa l-verżjoni li ta l-attur ..."*

20. Għalhekk dik is-sentenza ma tgħinx l-appell tal-Avukat tal-Istat.

21. B'referenza għall-każ tar-rikorrent il-Qorti tosserva:-

i. Ir-rikorrent tkellem ma' avukat ta' fiduċja tiegħu qabel interrogawh il-pulizija u waqt l-interrogazzjoni kellu l-assistenza ta' interpretu. Inoltre qabel bdiet l-interrogazzjoni kien imwissi li m'għandux obbligu jitkellem, u dak li jgħid jista' jinġieb bi prova. Fl-aħħar tal-istqarrija jingħad ukoll li għamel l-istqarrija volontarjament, mingħajr theddid jew biża, wegħdiet

jew twebbil ta' xi vantaġġi. Jingħad ukoll li nqrat lilu mill-interpretu Imelda Fede u li ma ried jibdel xejn minnha u ffirmaha.

ii. F'dan il-każ hemm involut l-interess pubbliku meta tqis li jitratta dwar każ ta' allegat traffikar ta' droga.

iii. Fil-proċedurali kriminali r-rikorrent għandu dritt li jikkontesta l-veraċità u l-awtentiċità tal-istqarrija li ta lill-pulizija.

iv. Il-każ tal-prosekuzzjoni mhuwiex bażat biss fuq l-istqarrija tar-rikorrent. Hemm provi oħra;

v. Waqt il-ġuri ser jinstemgħu *viva voce* dawk kollha li setgħu xehdu waqt il-kumpilazzjoni, salv xi impediment leġittimu;

vi. F'każ ta' sejbien ta' ħtija r-rikorrent għandu l-jedd li jappella mis-sentenza;

vii. M'hemm l-ebda prova li tagħti wieħed x'jifhem li r-rikorrent kien persuna vulnerabbli meta ta stqarrija lill-pulizija;

viii. Ovvjament għadu mhux magħruf x'ser jingħad fl-indirizz tal-Imħallef li ser tkun qiegħda tippresjedi l-Qorti Kriminali. Fis-sentenza

tas-27 ta' Jannar, 2021, il-Qorti tal-Appell Kriminali għamlitha ċara li l-kwistjoni tal-istqarrija ma kellhiex tieqaf ma' dik is-sentenza, u anzi l-ġudikant fl-indirizz lill-ġurati kellu jidħol fil-kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-istqarrija f'każ li ma ttieħditx skont il-liġi, u kif ukoll jagħti direzzjoni lill-ġurati jekk jirriżultaw iċ-ċirkostanzi li jissemmew fil-linji gwida li ngħataw fis-sentenza tal-Grand Chamber tal-QEDB li ngħatat fil-każ Beuze v. Belgium tal-2018 (ara paġna 46 ta' dik is-sentenza).

22. Meta tqis dawk iċ-ċirkostanzi kollha, din il-Qorti m'għandhiex dubju li l-jedd tar-rikorrent għal smigħ xieraq għadu ntatt u lanqas ma jista' jingħad li l-fatt li l-istqarrija tibqa' fl-atti x'aktarx ser iwassal għall-ksur ta' dak il-jedd fundamentali. Hu biss ladarba jintemmu l-proċeduri kriminali u jiġi kkunsidrat dak kollu li jkun sar waqt il-proċeduri kriminali li qorti tkun f'pożizzjoni li tagħmel konsiderazzjonijiet u tagħmel ġudizzju fuq dak kollu li jkun seħħ waqt il-proċess kriminali.

23. Għalhekk is-sentenza li tat il-Qorti tal-Appell Kriminali li ċaħdet l-eċċezzjoni tal-akkużat li l-istqarrija mogħtija fl-assenza ta' avukat hi inammissibbli bħala prova, ma kisritx il-jedd ta' smigħ xieraq tal-akkużat u lanqas jista' jingħad li x'aktarx ser tikser dak il-jedd. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra li b'dak li qalet il-Qorti tal-Appell Kriminali tat gwida lill-Qorti Kriminali intiża sabiex jiġi salvagwardat il-jedd ta' smigħ xieraq tal-akkużat waqt il-ġuri.

24. Hu minnu li hemm sentenzi fejn din il-Qorti rrakkomandat jew ordnat li titneħħa l-istqarrija li jkun ta l-akkużat fl-istadju qabel ikun tressaq il-Qorti. Rimedju jingħata fejn qorti tkun sabet ksur ta' jedd fundamentali jew x'aktarx ksur tiegħu. Però dik ir-rakkomandazzjoni jew ordni ssir biss biex kemm jista' jkun tkun evitata l-possibbiltà li b'xi mod ikun imptappan il-proċess kriminali, u għalhekk *ex abundanti cautela*. Rakkomandazzjoni jew ordni li mhumiex rimedju *per se* ġialadarba m'hemmx dikjarazzjoni li seħħ ksur jew x'aktarx iseħħ ksur tal-jedd għal smigħ xieraq. Għalhekk l-argument tar-rikorrent li b'dak li ddeċidiet il-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021, qiegħed joħloq inċertezza legali minħabba dak li ddeċidiet din il-Qorti fl-istess jum fl-appell Morgan Onuorah v. L-Avukat tal-Istat (176/2019) hu skorrett. Fiċ-ċirkostanzi l-fatt li tkun saret rakkomandazzjoni jew ingħatat ordni simili ma jfissirx li hekk għandu jibqa' jsir u li jekk ma jsirx hekk ikun ifisser li m'hemmx ċertezza legali. Hu x'inhu kull każ għandu jiġi eżaminat skont iċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu. M'hemmx dubju li meta tqis iċ-ċirkostanzi kollha s-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali tas-27 ta' Jannar, 2021, ma kisritx il-jedd fundamentali ta' Militello għal smigħ xieraq u lanqas ma jista' jingħad li x'aktarx ser tikser dak l-istess jedd. Dan apparti li l-Qorti tal-Appell Kriminali tat gwida lill-Qorti Kriminali dwar kif għandha tipproċedi sabiex anzi jiġi aċċertat li ma jkun hemm l-ebda periklu ta' ksur tal-jedd għal smigħ xieraq għal dak li jikkonċerna l-istqarrija li ta l-akkużat.

Konklużjoni.

Għal dawn il-motivi tħassar is-sentenza tal-Ewwel Qorti tat-18 ta' Novembru, 2021 u għad-domanda jekk id-deċiżjoni tal-Qorti tal-Appell Kriminali tas-27 ta' Jannar, 2021, tiksirx il-jedd fundamentali tas-smigħ xieraq tal-akkużat kif garantit fl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, twieġeb fin-negattiv.

Tordna li kopja legali ta' din is-sentenza titpoġġa fil-proċess tal-kawża kriminali (att ta' akkuża numru 3/2018).

Giannino Caruana Demajo	Tonio Mallia	Anthony Ellul
Aġent President	Imħallef	Imħallef

Deputat Reġistratur
da